

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

nen een gezin met één kind wordt in drie talen gecommuniceerd. Vader en moeder spreken Engels met elkaar, moeder en kind spreken Spaans en vader en kind spreken Duits. In welke taal zal de therapeut hen aanspreken? Geen vanzelfsprekende keuze, gelet op de therapeutische implicaties. Als laatste spreker ging Frans Schalkwijk in op *Het eigene van het vreemde*. De toehoorders hingen aan zijn lippen. Schalkwijk wilde twee vragen verkennen: welke rol speelt het onderscheiden van het eigene en het vreemde in de kinderontwikkeling? En: hoe eigen aan de mens is de mogelijkheid de vreemde te doden? Uit experimenteel (sociaal)psychologisch onderzoek blijkt dat het vermogen onderscheid te maken tussen eigen en vreemd al vanaf de geboorte aanwezig is. En met behulp van zijn jagerservaringen maakt Schalkwijk duidelijk hoe dicht de mechanismen om een ander te doden in een gewoon functionerend mens onder de oppervlakte liggen. Hij verkent vooral de intrapsychische aspecten van het vermogen te kunnen doden. Welke rol speelt het geweten hierin? Of de krenking van de eigenwaarde? Hij maakt de toehoorders duidelijk dat ook om een ree te kunnen doden een proces van 'groei' nodig is. Schalkwijk eindigt met de constatering dat daadwerkelijk kunnen doden hem ook niet vreemd is. Hij zegt dit om aan te geven dat ook de toehoorders, mits op de juiste manier aangesproken, tot discriminatie en gruwelijkheden in staat zijn.

Noten

- 1 De lezingen van Bennani, Van Eijk en Van Weers zijn gepubliceerd op de website van de PAK, www.psychanalysezuid.nl.
- 2 De belangstellende lezer wordt verwezen naar het artikel van Draijer en Van Zon in het *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 2014 (3), blz. 197-212.

‹Behoed u voor het begrijpen›

Verslag van

Lacans discours­theorie — Actuele en klinische perspectieven [Gent, 28 januari 2015]

WIM MATTHYS

Een analyse van de actuele en klinische relevantie van Lacans discours­theorie was de inzet van de studiedag georganiseerd door uitgeverij Idesça en het Gezelschap voor Psychoanalyse en Psychotherapie (GPP), op 28 januari 2015 in ontmoetings­centrum het Geuzenhuis te Gent.

In zijn discours­theorie introduceerde Lacan vier discours of vertogen die de menselijke niet-verhoudingen kunnen schragen: het meesterdiscours, het universitaire discours, het hysterische discours en het analytische discours. Lacan heeft zijn discours­theorie niet alleen ontwikkeld om een formele lezing te bieden van maatschappelijke verschijnselen, maar vooral ook om de particulariteit van de psychoanalytische praxis in kaart te brengen.

In zijn welkomstwoord raakte organisator Wim Galle, directeur van het GPP, meteen een gevoelige snaar. Hij citeerde een passage uit *L'envers de la psychanalyse*, waarin Lacan (1991 [1969-70], p. 23) poneert dat het niet 'le désir de savoir', de kennisdrang, is die het subject tot het onbewuste weten leidt. Het is dus ook niet het 'universitaire discours', als uitwas bij uitstek van deze kennisdrang, dat tot het onbewuste weten leidt. Voor de exploratie van het onbewuste dient het subject zich volgens Lacan name­lijk primair te wenden tot het 'hysterische discours'. Om dit proces van exploratie van het onbewuste bij de analysant te ondersteunen is het noodzakelijk dat de analyticus niet de positie van de meester 'van het weten' inneemt, maar het eigen weten tussen haakjes plaatst, of, met andere woor-

den, vanuit het ›analytische discours‹ intervenueert.

Als eerste spreker bood Filip Kolen, lid van het GPP, een theoretische introductie in Lacans discoursstheorie. Kolen liet zien dat het meesterdiscours, als formalisering van Hegels meester-slaafdialektiek, dient te worden beschouwd als het meest fundamentele van de vier discours, waar de andere drie discours van zijn afgeleid. Daarnaast stelde hij dat de poging tot het scheppen van (symbolische) orde, eigen aan de hantering van het meesterdiscours, noodzakelijkerwijs resulteert in de productie van wanorde/entropie of verlies, belichaamd in het Reële van het object *a*. Kolens grondige studie van het meesterdiscours bood de krijtlijnen voor een aansluitende toelichting over Lacans overige drie discours. Een verwijzing naar Lacans introductie van een vijfde, kapitalistisch discours, opende de vraag naar de mogelijkheid tot verdere uitbreiding van de discoursstheorie.

Kaat Van Roy, recent gepromoveerd aan de vakgroep Psychoanalyse en Raadplegingspsychologie van de Universiteit Gent, verzorgde de tweede lezing. Zij putte hiertoe uit haar doctoraat, waarin zij een lacaniaans perspectief biedt op het functioneren van Balintgroepen, de intervisiegroepen voor huisartsen die werden opgericht door de Hongaarse arts Michael Balint. Specifiek refereerde ze naar een hoofdstuk waarin ze haar onderzoeksmateriaal analyseert vanuit Lacans discoursstheorie. De inrichting van de Balintgroepen stelt artsen in staat het meesterdiscours tussen haakjes te plaatsen, met als voornaamste effect dat er processen van hysterisering, of van het ter discussie stellen van geconsolideerde kennis, op gang worden gebracht. Daarnaast liet ze zien dat de verhouding tussen huisartsen en wetenschappelijke kennis niet dezelfde is als die tussen analytici en het weten in het analytische discours.

Als derde spreker ging Anne Joos, lid van de Association Freudienne de Belgique, nader in op het hysterische discours. Dat discours beschrijft in eerste instantie een sociale

band, waarin het (hysterische) subject zich structureel richt tot een meester van wie een garanderend weten wordt gevraagd. Dit weten schiet echter fundamenteel tekort, in het bijzonder wat betreft de onbewuste waarheid van het verloren object *a* en het enigma van de vrouwelijkheid. Hierbij aansluitend gaf ze een nadere beschouwing van de niet-verhouding tussen meester en hysterisch subject en ze verwees hierbij naar Lacans interpretatie van Freuds theorie over de penisnijd.

Na de theoretische bijdragen werd het thema na de middagpauze toegelicht vanuit de klinische praktijk.

De vierde spreker, Pat Jacops, lid van het GPP, vertelde over zijn werk als supervisor voor teams uit diverse instellingen, hoofdzakelijk maar niet uitsluitend gesitueerd binnen de geestelijke gezondheidszorg. Naar analogie met de functie van de ›plus-un‹ of het extra lid binnen de door Lacan geïntroduceerde ›cartel‹-werking, neemt Jacops hierbij de positie van een buitenstaander in. Zijn functie is dus in de eerste plaats ervoor te zorgen dat in de supervisie gesproken wordt over de moeilijkheden in het werk en dat hierbij iedereen aan het woord komt. Relevant voor het thema van de studiedag is dat Jacops zich binnen zijn functie positioneert als degene die *niet* weet. Essentieel voor zijn manier van werken is dat hij mikt op langdurige werkverbanden, opdat ook mechanismen van herhaling — van datgene waarvan men liever niet wil weten — kunnen worden bewerkt. De vijfde spreker, Eli Noé, lid van het GPP, vertrok in zijn bijdrage van de vraag wat Lacans discoursstheorie ons kan bijbrengen in het kader van het institutioneel werken met mensen met een psychose. In eerste instantie refereerde hij naar Deleuzes stelling dat, bij afwezigheid van instincten bij de mens, onze instituten een vergelijkbare functie vervullen. Aansluitend besprak Noé de impasse verbonden aan de confrontatie tussen het meesterdiscours en het hysterische discours binnen het institutionele werk. Bij het werken met psychotici beroept

Noé zich overigens primair op Jean Oury's theorie over de sociale vervreemding; naar zijn mening schiet Lacans discoursstheorie op dat punt tekort.

De zesde en laatste spreker van de dag, Joannes Késenne, lid van het GPP, introduceerde het publiek in zijn werk als inhoudelijk begeleider van psychotische kunstenaars bij het Hasseltse atelier voor beeldende kunst, Artisit. Artisit is er expliciet niet op gericht als een therapeutisch centrum te fungeren, maar houdt zich bezig met de begeleiding van mensen met een psychotische problematiek op basis van de artistieke waarde van hun werk, met het oog op oriëntatie op het reguliere kunstercircuit. In het kader van het thema van de studiedag lichtte Késenne toe hoe zijn positionering als inhoudelijk begeleider van de kunstenaars impliceert dat hij alterneert tussen het universitaire en het analytische discours.

Zowel in de voor- als in de namiddag werd ruimte gemaakt voor discussie. In deze context werd onder meer de moeilijkheid aangekaart Lacans notie van de 'jouissance' — of van het excessieve genot — exact te lokaliseren binnen de discoursstheorie. Deze studiedag heeft diverse en relevante perspectieven geopend op Lacans discoursstheorie en heeft het publiek herinnerd aan Lacans kapstok voor iedere psychoanalytisch georiënteerde praxis: *Behoed u voor het begrijpen*.

Literatuur

LACAN, J. (1991 [1969-70]). *L'Invers de la psychanalyse*. Parijs: Seuil.

Freuds bureau

Verslag van

Freud & Eros — Love, lust and longing
[Londen, 14 februari 2015]

MARTIJN BERK

Als ik aan Freud denk, zie ik de foto voor me waarop hij met serieuze blik aan zijn bureau in de schrijfhouding zit — het bureau, dat dan nog in Wenen staat, met voor hem de rij antieke beelden als toeschouwers. Dit ogenschijnlijk strenge beeld komt niet geheel overeen met de passionele woorden die hij en zijn verloofde Martha gebruikten in hun brieven: 'Mein teures, heissgeliebtes Mädchen', 'Sigi, mein Sigi!'

In het kader van de expositie *Freud & Eros — Love, lust and longing* — waar een selectie van deze brieven getoond werd — organiseerde het Freud Museum London op Valentijnsdag een dagconferentie met dezelfde titel.

Schrijfster Lisa Appignanesi opent de conferentie en spreekt over de ongebreidelde, ambivalente kracht van liefde, die tot waanzin en misdaad kan leiden. We hebben boeken als *Vijftig tinten grijs* nodig om diepere verlangens, de fantasieën die we voor onszelf verborgen houden, te kanaliseren. De samenleving, met name de kerk, heeft altijd geprobeerd de kracht van liefde en lust in te perken. Deze taboeïsering richtte zich in het verleden op meerdere terreinen (masturbatie, homoseksualiteit, etc.) terwijl tegenwoordig alle afkeer zich lijkt te richten op het enige nog overgebleven seksuele taboe: pedofilie.

In de klassieke Griekse cultuur, waar hoogleraar Griekse literatuur Miriam Leonard en hoofddocent klassieke literatuur Daniel Orrells over vertellen, golden andere taboes. Seksualiteit was gekoppeld aan sociale status. Atheense burgers die een 'passieve' rol in een homoseksueel contact vervulden, werden geminacht en bespot. Pederastische relaties waren binnen strikte kaders toege-